

УДК 786. 11.

БРОДСЬКИЙ Геннадій Леонідович –
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
СМЕТАНА Сергій Олександрович –
викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mailpednauk@ukr.net

ТРАДИЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАЯННОГО ВИКОНАВСТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес оптимізації навчання інструментальному виконавству має важливе значення в контексті перетворень, пов'язаних з переглядом освітніх стандартів в країні. У вищих навчальних закладах мистецького спрямування, де функціонують кафедри народних інструментів, музичного мистецтва, інструментального виконавства тощо, зростає потреба у вивченні історії розвитку баянної інструментальної творчості, визначенні її сьогодення і прогнозування майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан наукової проблематики стосовно досліджень української оригінальної музики для баяна висвітлюється через загальний огляд та перелік основних публікацій. Якщо вітчизняна науково-дослідна сфера в галузі баянного мистецтва охоплює, у більшості, коло проблем, пов'язаних з теорією та історією виконавства, а також з педагогікою (роботи І. Алексєєва, М. Давидова, Ю. Бая, В. Самітова, С. Жукова, Є. Іванова, Д. Кужелева, Д. Юника та інших), то питання дослідження оригінального репертуару, зокрема творчості вітчизняних композиторів, є аспектом постійно актуальним, що потребує пояснення закономірностей сприйняття творів даної галузі музичного мистецтва. Вивчення стану гармоніко-баянної літератури на початку її розвитку в Росії та СРСР робилися Г. Благодатовим та А. Міреком. Творчості окремих композиторів присвячені монографії, статті та розробки, наприклад: В. Підгорному (О. Назаренко, О. Кононова, А. Семешко), К. Мяскову (К. Стельмашенко, В. Воеводін, О. Шевченко), М. Різолу (Ю. Акімов), І. Яшкевичу (В. Власов) та ін.

Мета статті – розглянути питання, пов'язані з роллю і місцем баяна в музичній інструментальній творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку XIX століття російські народні інструменти, в тому числі і гармоніка, інтенсивно розвивалися і зазнали значного поліпшення в своїх конструкціях. М. І. Імханицький в своєму навчальному

посібнику зазначає, що «термін гармоніка «являє собою узагальнююче поняття для всього класу самозвучних духових інструментів (самозвучних аерофонів) Звук у цих інструментів відтворювався металевим язичком (голосом), що вільно проскакує і коливається під дією струменя повітря» [3, с. 33].

Спочатку гармоніки володіли одно- або дворядною діатонічною правою клавіатурою з найпростішим басоаккордовим супроводом в лівій клавіатурі. Завезені в Росію приблизно в другій чверті XIX століття, поступово втілюючись в побут народу, вони стають найпоширенішими музичними інструментами, чому сприяла простота пристрою, легкість освоєння гри. Це забезпечило гармоніці велику популярність. І лише на початку XX століття під словом «баян» стали мати на увазі інструмент особливого типу, «в якому хроматичній правій клавіатурі не менше ніж з трьома рядами кнопок відповідає хроматичний набір басоаккордового акомпанементу: мажорні, мінорні тризвуки, і також септакорди – так званий повний хроматичний набір готових акордів» [3, с. 34].

У 1907 році в Петербурзі на замовлення виконавця-гармоніста Я. Ф. Орланського-Титаренко майстром П. Е. Стерліговим був виготовлений вдосконалений концертний інструмент з чотирирядною правою клавіатурою, яка мала повний хроматичний звукоряд. У лівій клавіатурі, крім повного хроматичного звукоряду басів, були готові акорди – мажор, мінор і септакорд. Цей інструмент майстер і виконавець назвали баян, на ім'я давньоруського співака-оповідача Бояна.

До кінця 1930-х років великого поширення набув баян з готовими акордами в лівій клавіатурі. На цих інструментах виконували твори в художньому та технічному відношенні звучали повноцінно і переконливо. Як приклад можна привести твори, які прозвучали в концерті баяніста П. Гвоздева, що відбувся в травні 1935 року в Ленінграді – Чаконя І. С. Баха, Пассакалія Г. Ф. Генделя, Полонез ля мажор Ф. Шопена та інші твори

композиторів-класиків. Але ці відомі твори в основному були перекладами з органної та фортепіанної літератури, де музичний текст необхідно було в певному сенсі змінювати або коригувати. Як зазначив Р. Ф. Ліпс, «обмеженість традиційного баяна позначалася все більше: зміна тексту оригіналу диктувалася не художнім задумом перекладача, а конструктивними особливостями інструменту» [2, с. 7].

Виконавський рівень баяністів, який постійно вдосконалювався все гостріше потребував оригінального репертуару.

У той же час спроби складати оригінальну музику для баяна професійними композиторами були. Серед композиторів, які писали твори для баяну слід відмітити Ф. Кліментова, Ф. Рубцова, Т. Сотнікова, концерти для баяну з оркестром яких вважаються еталонними в становленні баянного академічного репертуару. У цих творах композиторам вдалося багатогранно розкрити можливості баяна з готовими аккордами. Вони виявляються в «мелодизації» аккордового акомпанементу в партії лівої руки, у використанні специфічних прийомів гліссандування по звуках зменшеного септаккорда, пальцеве тремоло в партії лівої руки тощо.

З появою багатотембрового готово-виборного баяну, стає очевидним прагнення авторів до пошуків абсолютно нових образів, змінюється сама стилістика музики для баяна. Це характерно для творчості композиторів і музикантів-баяністів кінця ХХ – початку ХХІ століття: В. Золотарьова «Партита» (1968), В. Зубицького «Камерна сюїта» (1977), В. Семенова «Соната № 1» (1984), В. Власова Сюїта «П'ять поглядів на країну ГУЛАГ» (1991), С. Губайдуліної Концерт для баяна з симфонічним оркестром «Під знаком Скорпіона» (2004) та ін.

Серед сучасних українських композиторів, які створюють музику для баяна слід виділити Володимира Зубицького, Віктора Власова, Володимира Подгорного, Анатолія Гайденка, Олександра Назаренка, Бориса Мирончука, Андрія Сташевського.

В загальному розвитку сучасного баянного виконавства особливе місце займає діяльність харківських митців. Серед великого розмаїття оригінального репертуару для баяна важливе місце посідають твори В. Подгорного, А. Гайденка, О. Назаренка, які з успіхом виконуються на всіх баянних «континентах». Секретом такого успіху, на нашу думку, є яскравість та доступність музичного матеріалу широкому загалу слухачів. Різноманітність гармонічних барв, повнота музичної фактури, віртуозність їхнього музичного матеріалу виводять баян на якісно новий рівень

професійного музичного мистецтва. Твори харківських композиторів-баяністів стали саме конкурсними у фестивальных, концертних програмах багатьох виконавців. Саме поєднання професійного баянного мистецтва з естрадним типом музикування є одним з основних складових творчості харківських композиторів-баяністів. Так використання тем відомих радянських пісень та індивідуальний стиль обробки музичного матеріалу вигідно вирізняють твори В. Подгорного з ряду подібних та популяризують їх серед виконавців. Серед таких творів слід виділити наступні: концертна імпровізація на тему Дж. Гершвіна «Коханий мій», «Ретро-фантазія», концертна фантазія на тему пісні Е. Куртиса «Повернись в Соренто», концертна фантазія на тему Л. Далла «Присвячення Карузо», концертна фантазія на тему пісні М. Фрадкіна «Случайный вальс», концертна фантазія на тему романсу Б. Фоміна «Дорогою длинною», концертна фантазія на тему пісні Г. Петербургського «Синий платочек» та ін.

Ще однією знаковою постаттю в розвитку естрадно-джазового баянного руху України кінця ХХ століття є Анатолій Гайденко, ім'я якого відоме широкому загалу музикантів багатьох країн. Композитор, баяніст, аранжувальник, науковець, заслужений діяч мистецтв України, професор Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського А. Гайденко робить свій вагомий внесок у скарбницю світової музичної культури. Серед естрадно-джазових композицій А. Гайденка слід виділити: цикл вальсів в стилі французьких мюзетів для акордеона «Парижские тайны», «Здравейте другари», «Невестіно коло», «Плетеніца», «Над Сеною», «Дош у Парижі». Його цикл вальсів в стилі французьких мюзетів для акордеона «Парижские тайны» є знаковим опусом сучасного баянного мистецтва.

Творчість сучасних композиторів наповнена новаторськими ідеями, які втілюються як в образному плані, так і в засобах фактурного втілення. У своїх творах вони застосовують такі елементи виразності, як нетерпероване *glessandi*, шумові ресурси інструменту, звучання віддушника, різні прийоми гри міхом тощо.

Зростає інтерес до нетрадиційних засобів музичної виразності – додекафонії, серійності, алеаториці, поширюються пошуки нової тембрової палітри баяну, зокрема, пов'язаної з різними видами сонористики, і, перш за все, кластерної.

Починаючи з кінця ХХ століття російська та українська баянні школи стають загальноновизнаними лідерами у розвитку баянного мистецтва. У цьому велика заслуга переможців багатьох конкурсів

Ю. Вострелова, В. Петрова, Ф. Ліпса, А. Склярова, Ю. Шишкіна та інших видатних баяністів, виконавський стиль яких поєднує сувору раціональність і детальну продуманість всіх компонентів інтерпретації, віртуозне володіння інструментом і щирість виконавської манери. Всі ці якості підпорядковані головній меті – виявленню художньої сутності виконуваної музики.

Важливим і істотним для розвитку професійного академічного виконавства на баяні стає діяльність професійних навчальних закладів, в стінах яких активно розвивається науково-методична думка.

З'являються серйозні дослідження в галузі технології баянного виконавства та публікації науково-методичних розробок. Якщо в період розвитку гармоніки такі видання орієнтувалися в основному на практику побутового музикування, то тепер проводиться чітка межа між самодіяльним, аматорським музикуванням на баяні і навчанням, яке вимагає ґрунтовної, довгострокової професійної освіти і спирається на накопичений досвід фортепіанної, скрипкової, віолончельної та інших методик.

Виходить ряд підручників, посібників, методичних рекомендацій, в яких розглядаються питання теорії і практики баянного виконавства, статті, присвячені художньо-технічній підготовці баяністів, проблемам звуковидобування, артикуляції, систематизації баянних штрихів та інших важливих питань в баянному виконавстві. Розуміння та обізнаність в основних тенденціях, концепціях, проблематиці розвитку згаданого виду виконавства в Україні спонукають мистецтвознавців ґрунтовніше заглибитись у дослідження його основних аспектів. Так, уперше в українському музикознавстві зроблена спроба Є. Івановим зібрати, опрацювати та систематизувати матеріал з історії українського вітчизняного баянного мистецтва. У дисертаційній праці «Академічне баянно-акордеонне мистецтво в Україні» (1995 р.) автор досліджує історичні періоди розвитку гармоніки, головні сфери діяльності баяністів, тенденції та напрями у виконавстві й педагогіці, особливості зародження та розвитку кустарного і промислового виробництва язичкових клавішно-пневматичних інструментів в Україні. Розглядаючи тенденції розвитку та становлення професійно-академічного виконавства баяністів у воєнні та повоєнні роки (1941–1965 рр.), автор уперше досліджує творчу діяльність видатних діячів цього мистецтва в Україні, зокрема М. Геліса, К. Мяскова, М. Різоля, М. Чайкіна, С. Чапкія, а також представників «київської школи» І. Алексеєва, М. Давидова, С. Крапиви,

І. Яшкевича та ін., їхню роль у розвитку академічного акордеонно-баянного виконавства.

Значимість і роль баянного мистецтва в соціокультурних процесах другої половини ХХ століття висвітлюються у дисертації Р. Безуглої «Баянне мистецтво в музичній культурі України» (2004 р.). У дослідженні аналізується сутність, природа, характерні особливості і соціальні функції баянного мистецтва, виявляється його місце в музичній культурі України, розглядаються основні теоретичні підходи до осмислення баянного мистецтва як складного багатогранного і багатофункціонального явища. Автор торкається опрацювання типології інфраструктур соціокультурного функціонування баянного мистецтва, в межах яких формується «культурний образ» інструмента, змінюються його технічні характеристики й музичний репертуар. Заслугує на увагу ґрунтовний аналіз автором ідеологічних, політичних та економічних чинників, що мали вплив на розвиток баянного мистецтва в певних соціокультурних ситуаціях.

Важливе місце в українському музикознавстві початку ХХІ століття посідає вивчення закономірностей формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна в аспекті комплексного аналізу його еволюційного процесу, що вперше стало предметом вивчення у дисертаційному дослідженні А. Сташевського «Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака» (2004 р.), в якому аналізується концепція періодизації еволюційних етапів вітчизняної літератури для баяна та тенденції розвитку провідних жанрів української баянної музики сучасної доби.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, можна зробити висновок, що становлення, розвиток баяна і виконавство на ньому проходило поетапно. Поліпшення конструкції інструменту позначилося на зростанні виконавської майстерності баяністів. Створення високохудожніх творів професійними композиторами якісно розширило репертуарний список оригінальних творів для баяна. Це дозволило баяну поряд з іншими класичними інструментами зайняти гідне місце на академічній сцені. Широка мережа професійних музичних навчальних закладів різних рівнів акредитації, створення і використання в навчальному процесі передових науково-методичних розробок також сприяють успішному розвитку баянного виконавства. Отже, сучасний шлях баяну –

шлях самодостатнього інструменту зі своєю багатою культурою і перспективою.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бычков В. Николай Чайкин: Портреты современных композиторов / В. Бычков. – М.: Совет. композитор, 1986. – 124 с.
2. Имханицкий М. И. Вопросы современного баянного и аккордеонного искусства: сб. трудов / отв. ред. М. И. Имханицкий; сост. Ф. Р. Липс и М. И. Имханицкий. – М.: Рос. акад. музыки им. Гнесиных, 2010. – Вып. 178. – С. 89–120.
3. Имханицкий М. И. История баянного и аккордеонного искусства: учеб. Пособие / М. И. Имханицкий. – М.: Рос. акад. музыки им. Гнесиных, 2006. – 321 с.

REFERENCES

1. Bychkov, V. (1986). *Nikolaj Chajkin: Portrety sovremennyh kompozitorov*. [Nikolay Chaykin: Portraits of Contemporary Composers]. Moscow.
2. Imhanickij, M. I. (2010). *Voprosy sovremennogo bajannogo i akkordeonnogo iskusstva*. [The problems of modern accordion and accordion art]. Moscow.
3. Imhanickij, M. I. (2006). *Istorija bajannogo i akordeonnogo iskusstva*. [History of accordion and accordion art]. Moscow.

УДК 378.016:784

ВАРНАВСЬКА Лариса Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету
ВІКТОРОВА Маргарита Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету
 e-mail: larisa.varnavska2017@gmail.com

РОЗВИТОК ВОКАЛЬНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВЦЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Спрямованість сучасних тенденцій освітнього простору на формування нових підходів до підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах євроінтеграції у сфері вищої освіти вимагає, згідно Закону України «Про вищу освіту», забезпечення органічного поєднання в навчальному процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності, створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів [6].

В умовах активного розвитку естрадних жанрів як важливої складової сучасної

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
БРОДСЬКИЙ Геннадій Леонідович – заслужений працівник культури України, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

СМЕТАНА Сергій Олександрович – викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

BRODSKY Gennadiy Leonidovich – Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate Professor of the Department of Music Art and Choreography of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher of musical art.

SMETANA Sergey Oleksandrovic – Teacher of the Chair of Musical Art and Choreography of the Centralukrainian State Volodymyr Vynnychenko Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher of musical art.

Дата надходження рукопису 12. 05. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Артишкова.

української культури, організації міжнародних та регіональних конкурсів естрадних вокалістів та їх важливій ролі у розвитку концертного життя українських міст, становлення українського шоу-бізнесу та появлення міжнародного культурного діалогу з країнами близького та далекого зарубіжжя виникає потреба у професіоналізації навчання естрадному співу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року у вітчизняній вищій мистецько-педагогічній школі означилися певні